

Wat het doek
r's volgelingen.

ers volgelingen.
dere kwaliteiten
uyperianen niet

rt vol angst en
tsche ministerie
g in Nederland.

uyper.

daarom het
onfessioneele
zake.

mijn Vader,
recht lid was
meente, meer
als predikant
zijn welspre-
vorschil van
schen Beets
ndag na het
nsterer, Beets
de geesten
rworpen", en
Zondag over
Maar beproeft
over de voor-
over Zondag
de zielen der
t sterven van
n gaan, tegen
rkekamer met
bedenkingen
cht zich 's Za-
ediening des
in den beken-
ilbrugge, voor
wel vermin-
den heer Kol
s) heeft voort-

h van meetaf
", van welke
lezer geweest
et den politie-
en strijd van
n herinner ik
erd en eenige
Jonker in de
Predikanten-
destijds gere-
h), zich helaas
rden ontvallen
wij bestreden
gesmeed zijn".
aar verlangde
In de Paasche-
de latere Ds
daartoe de ge-
lat 's morgens
eid te Amster-
rad in de ure
rachten ge-
wij — hoewel
nog — eenigs-
keerden. Blijk-
moed en niet

ls student am-
urde het niet
dere studenten
te komen mid-
zag ik er wel

een weinig tegen op. Dan, Mevrouw Kuyper ontving ons zoo vriendelijk, dat wij spoedig op ons gemak waren. Na korten tijd kwam Prof. K. binnen. En daarmede was 'toogenblik gekomen, waarop ik voor 'teerst zou ontmoeten den man, voor wien ik toen reeds zoo groote achting en sympathie had. Kuyper keek mij eerst met zijne doordringende oogen eenigen tijd rustig aan. Gelukkig maakten het stilzwijgen en de onderzoekende blik me niet van streek. Kalm zag ik Prof. K. aan en wachtte ik zijn eerste woord af. Toen gaf hij mij de hand, sprak een enkel woord en noodigde mij uit aan zijne rechterhand plaats te nemen aan tafel. Al spoedig kwam toen 't gesprek op Utrecht.

Herhaaldelijk heb ik in mijn leven aan deze eerste ontmoeting gedacht.

Gedurig zag ik ze weer voor mij die doordringende en toen ietwat strenge oogen.

En hoevele aangename ontmoetingen en gesprekken zijn daarop in zijne beide woningen te Amsterdam en in zijn huis in Den Haag gevolgd. Kuyper wilde bovendien niet alleen mij te Oudshoorn bevestigen maar vereerde mijne vrouw en mij te Zeist ook met een bezoek, waarbij ik hem het toen nog zoo intieme en (voor dien tijd) mooie kerkgebouw toonen kon, dat onlangs afgebroken is.

Steeds heb ik het als eene bijzondere gunst Gods gezien, dat Kuyper mij zoo dikwijls wilde ontvangen, steeds zoo hartelijk en gul met mij sprak en mij in toenemende mate zijn vertrouwen schonk. Wat nog meer zegt: dat ik van zoo nabij den Christen Kuyper mocht leeren kennen! En waar ik Kuyper zoo liefhad, daar ben ik er nog zoo dankbaar voor, dat ik op zijn sterfdag mijn geestelijken Vader, zoo vredig en met de armen over de breede borst gekruist, mocht zien neerliggen.

II. In vroegere „Herinneringen" heb ik verteld, hoe zeldzaam dicht bij den Heere Kuyper leefde in de zoo spannende Januarimaand 1886. Ofschoon de post zijn groote brievenbus enkele malen per dag vulde met allerlei onwaardig en hatelijk geschrijf; men hem van de tram af uitschold, als men hem onder de voorbijgangers opmerkte; men in de bladen hem op grieveinden toon allerlei dwaze plannen toedichtte en paneel-zager schold, toch kwam er, zelfs in huis, geen bitter woord over zijne lippen.

Begrijpelijkwijze werd dit in den loop van dit gedenkwaardige en stormachtige jaar wel eens anders. De ouderen herinneren zich het zeldzaam geestige artikel, hetwelk Kuyper schreef naar aanleiding van de pelsjas, die aan Dr Vos, uit dankbaarheid voor zijnorsch optreden, van „synodale" zijde aangeboden werd. Het eerde Kuyper, dat hij spoedig dit artikel terugnam en er zijn leedwezen over betuigde.

In de groote vacantie van 1886 overkwam Kuyper iets, dat toch wel alle perken van fatsoen te buiten ging en hem zeer gegriefd heeft. Wie weet niet, dat Kuyper een geoeftend bergklimmer en een enthousiast Alpinist was. Kuyper en zijn gids maakten dagen van acht uur. Kuyper zei me eens, dat hij ook vlug klimmen kon. Hiervan deed hij me dit koddige verhaal. Op een goeden dag kwam het hem en zijn gids voor, dat iemand, die denzelfden bergtoer als zij maakte maar die hen niet vermoedte in te halen, op eenigen afstand gedurig luide schreeuwde en heftig gesticuleerde. Dit begon Kuyper te vervelen. Zij toefden op een plek, totdat de derde man hen ingehaald had. Kuyper werd hiervoor met scheldwoorden en verwijten beloond. Wist deze vreemdeling dan niet, dat hij als een der beste bergbeklimmers in Zwitserland bekend stond en dat het daarom een beleediging voor hem was, dat de twee mannen, die voor hem hadden geloopt, zich zoo geweldig hadden ingespannen, om hem voor te blijven? Kuyper lachte hartelijk over deze zotte taal en antwoordde, dat hij altijd in dat tempo liep en in 't geheel niet had bedoeld iemand ook maar in 't minst te beleedigen. Dit kalmeerde den wat al te heet gebakerden Alpinist.

Van geheel anderen aard was, wat in den zomer van 1886 gebeurde. Toen Kuyper en zijn gids op een grooten bergtoer vermoed in een Alpenhut aankwamen om er te eten en te overnachten, zag hij een hoogleeraar van een onzer openbare universiteiten, dien hij kende. Kuyper trad onmiddellijk ter begroeting op hem toe. Maar zoo luid mogelijk snauwde deze hem toe: Na wat gij dezen winter in Amsterdam gedaan hebt, begeer ik u niet langer te kennen. En de daad bij het woord voegende, keerde hij onmiddellijk Kuyper den rug toe. Deze onwaardige bejegening in de tegenwoordigheid van derden, die door deze woorden wel een slechten dunk van den pas binnengetreden reiziger moesten krijgen, ontstemde K. zeer, temeer omdat hij de Alpenhut eerst den volgende morgen kon verlaten. En toen K. 't me vertelde, vlamde de bitterheid nog weer even op in zijn ziel.

III. Kuyper heeft over wonderlijke leidingen Gods in zijn leven geschreven. Van eene daarvan weet ik iets meer.

Toen de Tweede Kamer der Staten-Generaal op het punt stond, de door Kuyper ingediende Wet op het Hooger Onderwijs te gaan behandelen, ver- weten vele Ethischen en sommige Confessionee-

hem, dat hij wel bereid was de Vrije Universiteit aan het jus promovendi met civiel effect te helpen, maar geen hand uitstak, om de theologische faculteiten aan de openbare universiteiten, die na 1876 feitelijk faculteiten van godsdienstwetenschap waren geworden, weer tot heusche theologische faculteiten te maken. Tevens verklaarden zij, dat huns inziens eerst dan voor de wet-Kuyper mocht gestemd worden, als Kuyper eerst of althans tegelijkertijd de oude theologische faculteit door een wetswijziging wilde herstellen. Deze eisch was in hooge mate onbillijk. Men was 'teens over wat men afkeurde, maar terstond zou zich groote on-eenigheid geopenbaard hebben, als de vraag aan de orde kwam: Wat dan wel? Op deze wijze zou de behandeling van de Wet-Kuyper op de lange baan geschoven zijn geworden en er ten slotte niets van gekomen zijn.

Toch brachten de grieven van de Ethischen en de Confessioneele de wet-Kuyper in gevaar. Een smaldeel van rechtsche, Chr.-hist., Kamerleden kon wel eens tegen stemmen, omdat niet tegelijkertijd de oude theologische faculteiten hersteld zouden worden.

Er heerschte groote spanning in de Kamers en in den lande.

Dan, toen wekte God de gedachte in het hart van een van Kuypers leerlingen, om de geschriften van de toonaangevende Ethischen door te zien op dit speciale punt, hoe zij zich na 1880 over de openbare theologische faculteit en het theologisch onderwijs hadden uitgesproken. Het was echter kort dag. Twee dagen later moest de Minister reeds zijn ontwerp in de Kamer verdedigen. Maar het gelukte toch. Hij las uit de geschriften van bekende Ethische hoogleeraren als Valetton en Gunning citaten saam, en copieerde die, waarin deze professoren als hun meening te kennen gaven, dat dit gebleken was in de practijk: de bezwaren, die voor de aan-neming van de wet in de zeventig jaren der vorige eeuw van onze zijde en door Van Oosterzee en Doedes zijn ingebracht, zijn in de practijk lang niet zoo ernstig gebleken, als 'taankankelijk scheen. Ja, prof. Gunning meende zelfs van achteren Gods hand te zien in de nieuwe inrichting van het theologisch onderwijs. Enkele uren voor den aanvang van de Kamerzitting waren deze citaten in het bezit van Minister Kuyper. Toen Kuyper een deel dezer citaten bij zijne verdediging te berde gebracht had (ze zijn in de Handelingen van de Tweede Kamer opgenomen), liet dit niet na indruk te maken. Nog zoo kort geleden hadden toonaan- gevende Ethische professoren dus goed gesproken van het theologisch onderwijs — en nu zou er plot-seling weer een noodtoestand zijn; nu wijzigde men onverwacht voor de tweede maal zijn oordeel over de wet van Minister Heemskerk Sr.!!

Een zoo eerlijk en bekwaam staatsman als Mr A. F. de Savornin Lohman liet dan ook niet na terstond bijzonder op het gewicht van deze citaten en dit deel van de rede van Kuyper te wijzen. Spoedig daarop nam de Tweede Kamer het wets-voorstel-Kuyper aan. Van de rechterzijde stemde

alleen Dr de Visser tegen. Uit de houding van onkreukbaren Lohman kon afgeleid, dat dit tegen- stemmen hem ongemotiveerd voorkwam.

IV. Ten slotte — ik zegde eenige weken na het verzoek van collega Schilder ook aan Prof. Dijk een artikel (voor „De Bazuin") van dezen aard, zij het beknopter, toe — nog eene herinnering.

Men heeft 'twel eens voorgesteld, dat Kuyper het heel moeilijk hebben kon, als anderen — vooral jongeren — zijne opinie in een gegeven geval niet deelden. Dit kan ik echter zoo beslist mogelijk weerspreken. Een andere meening, uit overtuiging en niet uit bij-oogmerken geboren en op gepaste wijze geuit, maakte Kuyper niet boos. Ik heb dit zelf tot tweemaal toe duidelijk ondervonden. Kuypers beschamend hartelijke en vriendelijke hou- ding tegen mij is tot aan zijn dood toe dezelfde ge- bleven.

Meer nog. Kuyper was er zich van bewust, dat zijne leerlingen later wel zouden bespeuren, dat zij niet maar voetstoots met alles, wat in zijne dictaten en boeken voorkwam, konden instemmen. Hij sprak dit kort voor mijne promotie duidelijk uit. Het eerste deel van mijn proefschrift over Comrie gaf daartoe aanleiding.

Op verzoek van den uitgever had Kuyper zelf in 1882 in „the Catholic Presbyterian" een drietal artikelen over Comrie geschreven. Toen ik een nauwkeurig onderzoek naar het leven van Comrie had ingesteld, bleek mij echter, dat in de biogra- phie van Kuyper verschillende onjuistheden voor- kwamen. Natuurlijk moest ik die corrigeeren. Zelf vond ik 't heel onaangenaam. Ik vertelde dat open- hartig aan Kuyper. Maar hij lachte er hartelijk om en zeide: Men heeft mij uit Woubrugge foutief inge- licht en zelf had ik geen tijd een onderzoek naar deze bijzonderheden in te stellen.

Daarop ging hij aldus voort: Mijn tijd is altoos zoo geweldig bezet. Je weet zelf wel, hoeveel ik wekelijks schrijven, hoeveel colleges ik geven, aan hoeveel gewichtige belangen ik leiding geven moet. Daarom kan ik tot mijn leed niet elk woord, dat ik schrijf, zoo nauwkeurig wikkelen en wegen als Rutgers (over Rutgers geleerdheid en accura- lesse sprak K. steeds met groote waardeering). Rutgers breekt liever bij 'tschrijven van een boek even af en snuffelt liever een heelen dag, dan een foutief jaartal of een foutieven datum te geven. Maar tot zulk een minitieuus onderzoek heb ik op mijn gebied geen tijd. Nu sta ik in de overtuiging dat ik de hoofdlijnen op de terreinen, waarop ik mij beweeg, ten slotte goed getrokken heb. Ik meen, dat dit de genade is, welke onze God me wilde schenken. Oneffenheden, onjuistheden, tegenspraak zullen echter in de details ingeslopen zijn. Welnu, ik hoop, dat jullie saam die verwijderen en uit mijn levensarbeid een harmonisch geheel saamstel- len zult.

Wie zou niet gaarne „Herinneringen" aan zulk een Leermeester geven? HONIG.

Dr Kuyper en het sociale leven.

Om de groote beteekenis van Dr A. Kuyper voor het sociale leven van ons volk recht te verstaan, is het noodig te letten op den tijd waarin deze machtige figuur naar voren treedt.

Het was de bloeitijd van 't modernisme en van 't liberalisme.

Het modernisme in de kerk, het liberalisme op publiek terrein.

Het was de tijd van het christendom boven geloofsverdeeldheid en van het christendom van de binnenkamer.

Op sociaal gebied had het geen andere bood- schap dan lijdelijk berusten in sociale mis- standen.

Hoe de verhoudingen allengs geworden waren, kan men lezen in het boek van Dr I. H. Brugmans: „De arbeidende klasse van Nederland in de 19e eeuw".

Tegen de daarin beschreven maatschappelijke wanverhoudingen en sociale zonden waren reeds de mannen van het Reveil: Bilderdijk, Willem van Hogendorp, Da Costa en Groen van Prin- sterer in verzet gekomen.

Laatstgenoemde schreef in zijn „Vrijheid, Gelijk- heid en Broederschap":

„Armoede, geen werk, verbroken verhouding der „hoogere en lagere standen; geen betrekking dan „van loon en arbeid; proletariërs en kapitalisten.

„Wat zal hieruit voortkomen?

„Het is onzeker, maar het is niet twijfelachtig „waaruit het voortgekomen is.

„Uit vrijheid en gelijkheid in revolutionnai- „ren zin."

En wanneer hij dan geteekend heeft hoe als gevolg van het laat-maar-loopen stelsel, van het liberalisme, de overmacht van het kapitaal en de onderdrukking der handwerklieden steeds toe- neemt, eindigt Groen met de woorden:

„Zij heeft Europa in een toestand gebracht,

„akelig en somber genoeg om velen sidderend „te doen uitroepen: is er geen middel om gewij- „zigd de associatiën te doen herleven, die men „zoo roekeloos onder de revolutionnaire bouw- „vallen vergruisd heeft."

Groen voelde dat het komen moest tot chris- telijk-socialen arbeid en herstel van het organisch leven op het territoire van de maatschappij. Maar dat was de stem van een enkeling. Tot het volk drong deze stem door. Want deze veldheer had geen leger.

Ondertusschen begon het revolutionnaire socia- lisme den kop op te steken.

De lucht in het oude Europa werd almeer be- zwangerd door revolutionnaire ideeën, die in ge- welddadige omkeering der bestaande orde den eenigen uitweg uit de sociale ellende zagen. Dat revolutionnaire socialisme, stoelend op denzelfden geestelijken levenswortel, kwam aan het oude liberalisme de rekening van jarenlange sociale schuld presenteren.

In dezen tijd treedt Dr Kuyper op.

Door zijn studie over à Lasco in aanraking gekomen met de Gereformeerde belijdenis, vindt hij deze in Beesd terug, beleden en beleefd door eenvoudige loonarbeiders. Dank zij Gods genade, gaat daar voor hem op het licht, dat de Gere- formeerde waarheid straks in volle heerlijkheid voor hem doet schitteren.

In datzelfde Beesd komt hij ook in aanraking met het sociale leven.

Hij vindt daar op maatschappelijk gebied wan- verhoudingen tusschen landheeren, boeren en ar- beiders en bemerkt tot zijn groote droefheid dat de Kerk geen enkele bemoeienis met het sociale leven heeft. Zij laat op die zonden niet vallen het ontdekkend en bestraffend licht van Gods Woord. De Kerk, zij heeft geen woord van bemoeiding, van deernis of bestraffing.

En een tweede dat Kuyper in Beesd trof, was dat het liberalisme hooghartig en meedoogenloos heerschte over het „gewone volk“, terwijl hij juist onder dat volk, het volk achter de kiezers, de kleine luyden, geestverwanten vond, trouwe belijders van den Naam des Heeren. Van dat oogmerk wordt over hem vaardig het verlangen, straks versterkt tot bewustzijn van roeping, om in Gods kracht dat verdrukte, miskende volk, geestelijk en stoffelijk tot vrijheid en erkenning te voeren, om het uit het diensthuis van het liberalisme uit te leiden.

Wanneer hij uit Beesd naar Utrecht vertrekt, teekent zich dit reeds af.

Hij voert hier het pleit voor de vrije christelijke school.

Daaraan zat voor hem ook een sociale kant. De rijke kon buiten de officiële openbare school, zijn kinderen de opleiding geven die hij wenschte. Maar den arbeider en eenvoudigen burgerman was dat financieel onmogelijk. Deze was wel genoodzaakt van de openbare, godsdienstloze school gebruik te maken. Dat gevoelde Kuyper ook als een sociaal onrecht.

Maar nog veel klaarder komt dit uit in de intrede, waarmede hij op 10 Augustus 1870 in de Nieuwe Kerk te Amsterdam het herdersambt in de Nederlandsch-Hervormde Kerk aldaar, aanvaardt. Daarin vinden wij o.m. deze uitspraak:

„Bovenal de groote sociale vraagstukken van „ontucht en overbevolking, van arbeid en armen- „zorg, achte onze Kerk niet buiten zich. Zij „vooral moet de zonde bestrijden; zij vooral heeft „de roeping om het betrekkelijk recht der lagere „volksklasse tegenover den tijdgeest te handhaven. „Wat verdrukt wordt hebbe haar steun, de armen „in haar een toevluchtsoord en voor rijk en arm „saam worde zij weer de Engel des Vredes, die „en van het misbruik en van de utopieën onzer „eeuw ons met zachte hand terugleidt naar de „ordeningen van Gods Woord.“

Terug naar de ordeningen van Gods Woord, en die ordeningen tot gelding gebracht voor heel het leven, op die gedachte komt Kuyper telkens terug; zij beheerscht zijn leven.

Dat houdt meer in dan mededogen en barmhartigheid te betrachten. Zeker, ook daarvoor had hij een open oog. En wanneer het diaconaat in het Gereformeerd kerkelijk leven een breede plaats kreeg, dan is dit zeker mede aan Kuypers optreden te danken.

De geest des Ontfermers, zooals hij op een andere plaats schreef, moest tot openbaring komen.

Maar hij wenschte niet alleen leniging van sociaal nood in den weg der barmhartigheid, doch eveneens door toepassing van het recht. Het is de roeping der Kerk het Licht des Woords en den eisch van dat Woord uit te dragen in het gemeenschapsleven.

Wanneer hij op 23 Maart 1873 zijn mededienaar Ds Ph. S. van Ronkel in het ambt bevestigt, komt hij op dit onderwerp terug en ontwikkelt de gedachte dat de gemeente van Jezus Christus, de Kerk, een roeping heeft tegenover de maatschappij.

In 1871 vertaalde hij uit het Duitsch een boekje getiteld: „De arbeidskwestie en de Kerk“.

In de inleiding trekken vooral de volgende zinnen de aandacht:

„Elke levensvraag toch, en bovenal het vraag- „stuk van den arbeider, ontstaat door een nood, „een ellende, een jammer en is dus een vragen „naar een genezenden balsem voor een pijnlijke „wonde van ons menschelijk leven.

„Hoe wil men zich dan een Kerk van Christus „denken zonder hart voor zulk een lijden en „zonder den innerlijken drang, om haar Heiland „dien zij aanbidt, ook hier in de Majesteit Zijner „reddende liefde te doen schitteren?

„Of is niet juist de lijdende menschheid het „haar aangewezen arbeidsveld en zijn niet de klei- „nen der aarde haar bij uitnemendheid toever- „trouwd, opdat ze de kracht harer vertroosting, „de kracht van haar levensbeginsel, den zegen „van geheel haar verschijning vooral aan dezulken „toon zou?

„Daarom kan het niet goed voor God zijn, dat „de Kerk van Christus zich ook ten onzent „willoos aan de behandeling van dit vraagstuk „heeft gespeend. De wereld kan de Kerk van „Christus op den duur niet eeren, zoo ze wel „van een kracht van Gods Woord spreekt, maar „die kracht bij het lijden der menschheid niet „werken laat.“

In Amsterdam neemt de eigenlijke arbeid van Dr Kuyper op publiek terrein een aanvang. Op 1 April 1872 verschijnt het eerste nummer van „De Standaard“. Reeds 16 dagen later begint hij als hoofdredacteur een artikelenreeks over: „De Sociale kwestie“.

Het arbeidsvraagstuk, zoo luidt het, is een broedervraagstuk. God heeft den mensch tot arbeiden geroepen, heeft hem gemaakt tot een vrijen arbeider. Maar de zonde maakte dien vrijen arbeider, den beelddrager Gods, tot een slaaf.

Arbeid moet beschouwd worden als uitvloeisel van Goddelijke ordinantie en dus als levensvoor-

waarde voor alle schepselen. De sociale kwestie is voor Kuyper niet allereerst een broodvraag, maar het herstellen van de organische maatschappij, het herstellen van de banden, die God gelegd heeft tusschen de verschillende deelen der samenleving en teruggeven aan den arbeider van de plaats die hem in die samenleving toekomt.

De strijd voor dat doel kenmerkt ook zijn arbeid in de Tweede Kamer.

Wanneer in 1874 daar aan de orde is de behandeling van het kindernetje Van Houten, grijpt hij die gelegenheid aan om zijn denkbeelden omtrent de taak der Overheid ten opzichte van het maatschappelijk leven uiteen te zetten. Het uitgangspunt van den voorsteller, Mr S. van Houten, was een verbod van allen arbeid in fabrieken en werkplaatsen voor kinderen beneden de 12 jaar.

Tegen een zoodanig uniform verbod had Dr Kuyper bezwaar. Hij formuleerde dit aldus: „Mijn „grootste bezwaar tegen het voorstel is, dat het „uitgaat van een verkeerd legislatief beginsel. Dat „beginsel is, om daar waar iets verkeerd is in de „maatschappij bestaat, kortweg een principe, een „idee, een stelling op den voorgrond te plaatsen „die these tot wet te verheffen, en voorts de „maatschappij naar dat idee te modelleeren. Hier- „van nu ontken ik de mogelijkheid.“

Tegenover zulk een algemeen verbod en dan voor allen arbeid gelijk, wilde Dr Kuyper bescherming van den loonarbeid van minderjarigen, daarbij rekening houdende met den aard van het werk en de omstandigheden waaronder dit moest worden verricht.

Rondweg sprak hij het uit dat hem het wetsvoorstel niet ver genoeg ging. Hij wilde ook bescherming tegen de geestelijke en zedelijke gevaren die de jeugdigen in het moderne fabrieksleven bedreigden. Hij wilde de gelegenheid openen dat aan den arbeid in de fabriek en op de werkplaats verbonden werd opleiding voor het vak, regeling van vacantie en vrijen tijd, een en ander verband houdende met den leeftijd der jeugdigen en den aard van den arbeid.

Een verbod als Van Houten wilde, eenvormig en geen rekening houdende met het gevarieerde bedrijfsleven, werd door hem verwerpelijk geacht. In verband daarmee vroeg hij om een Wetboek op den Arbeid. Hij erkende den gedesorganiseerden toestand waarin de maatschappij onder den invloed der beginselen van de Fransche revolutie was gekomen. Daarin moest verandering komen. Daarom voerde hij het pleit voor organisatie van het bedrijfsleven. Maar een organisatie niet van staatswege opgelegd, doch uit het vrije leven opgekomen, door den Staat bekrachtigd en gesteund.

Principieel ging Dr Kuyper bij dit debat in tegen de revolutionaire beschouwing van de taak van den Staat tegenover de Maatschappij. Hij erkende die taak, maar niet als een opleggen van regelingen aan de maatschappij. Hiertegen waarschuwde hij nadrukkelijk. Dit zou moeten voeren tot een verderfelijke staatsabsolutisme. Hoe heeft Kuyper ook hierin als met profetischen blik de gevaren van de fascistische staatsidee voorzien!

In hetzelfde jaar kwam Dr Kuyper in de Tweede Kamer op de gedachte dat er komen moest een Wetboek van den Arbeid terug. De organisatie van den arbeid, een organische ontwikkeling van de maatschappij was het ideaal dat hem vasthield.

Een dergelijke organische ontwikkeling, waarbij de arbeider de plaats krijgt die hem naar Gods bevel toekomt, heeft hij doorlopend en met groote kracht bepleit. Kuyper wilde komen tot wat wij thans noemen Bedrijfsorganisatie.

Toen in 1932 de wet op de Bedrijfsraden in de Tweede Kamer in behandeling kwam, heeft het Vrijzinnig-Democratische Kamerlid, Mr Joekes er aan herinnerd dat 60 jaren terug Dr Kuyper reeds voor bedrijfsorganisatie had gepleit. Hij vond echter weinig bijval. Regeering zoowel als Kamer staken met zijn denkbeelden min of meer den draak.

En hoewel hij tegen het ontwerp-Van Houten stemde, heeft hij later wel toegestemd, dat in de gegeven omstandigheden, meer dan Van Houten wilde niet te bereiken was.

Want ook in de kringen van het christelijk volksdeel, in de kringen zijner naaste geestverwanten, was men allermintst rijp voor ingrijpende wijzigingen als door hem voorgestaan.

Teneinde bij die geestverwanten het inzicht te verhelderen, en tot sociale studie aan te moedigen, werkte hij mede aan de tot standkoming van het eerste Christelijk Sociaal Congres, dat van 9-12 November 1891 te Amsterdam werd gehouden.

Dr Kuyper werd er de bezielende voorzitter en leider van en opende het met de beroemde rede: „Het sociale vraagstuk en de christelijke religie“.

Het Congres was in drie secties verdeeld:

1. De sociale kwestie van haar christelijk religieuze zijde.

- Algemeene beginselen.
- De opvatting van goed en arbeid.
- Het huisgezin en de arbeid.
- De Kerk.
- De dienst der barmhartigheid.

2. De sociale kwestie van haar maatschappelijke zijde.

- Sociale volkszonden.
- Patroons en werklieden.
- Klerken, enz.
- De nationale arbeid.

3. De sociale kwestie van haar staatkundige zijde.

- Burgerlijk recht.
- De Landbouw.
- Wetgeving op den arbeid.
- Belastingwezen.

De invloed, die van dit congres is uitgegaan, kan niet gemakkelijk geschat worden, maar is ongetwijfeld zeer groot geweest.

De sociale kwestie kwam er door in het middelpunt te staan van de belangstelling van het christelijk volksdeel.

Er kwam erkenning dat de christen ook een taak heeft op maatschappelijk terrein. Er kwam beter inzicht in het wezen der taak. De christelijk-staatkundige actie is er door bevrucht. De christelijk-politieke partijen zagen sindsdien beter dan voorheen, dat de Overheid door wetgevend maatregelen ter bescherming van het sociaal- en economisch zwakkere, mede invloed ten goede heeft uit te oefenen op het maatschappelijk leven. Waardevolle richtlijnen zijn ten dezen op dit congres getrokken.

Deze richtlijnen hebben de opkomende christelijk-sociale actie, ook de opkomende christelijke vakorganisaties van patroons en arbeiders groote diensten bewezen.

...

Voor de noodzakelijkheid van die sociale organisaties had Dr Kuyper eveneens een open oog. Al heeft hij zich niet met de christelijke vakbeweging rechtstreeks vrijwel niet bemoeid, en door zijn gesproken en door zijn geschreven woord is zijn arbeid voor de christelijke vakbeweging van groote betekenis geweest. In „De Standaard“ bepleitte hij vakorganisatie onder eigen banier.

Niet als instrument ter bestrijding van het socialisme. Van zulk een negatieven strijd, die de middellijke oorzaak van dit socialisme, het sociale onrecht bestendigde, verwachtte Kuyper niets. Hij wilde sociale organisatie, vakorganisatie, om de positie van den arbeider in het bedrijfsleven, in het vak, naar christelijken maatstaf, overeenkomstig den eisch van Gods Woord, te regelen.

De verhouding tusschen patroon en arbeider, zoo schreef hij, mag niet afhangen van willekeur, maar moet geregeld worden naar Gods ordinantie. Die positie moet steunen op het arbeidscontract. Een welvarende, ontwikkelde, arbeidende stand was voor hem eisch van het christelijk beginsel, en noodzakelijk voor den bloei en de toekomst van het volk.

Een arbeidende stand, neergedrukt tot de diepte van het proletariaat was niet alleen een christelijke samenleving onwaardig, maar zou ook een vruchtbare voedingsbodem blijven voor revolutionaire agitatie. Arbeid is een plicht, een roeping en een zegen, hij is Goddelijke ordinantie; maar dan ook dien arbeid verricht onder zulke verhoudingen en zulke voorwaarden dat de zegen van den arbeid gevoeld, het eervolle van den arbeid wordt gezien.

Om dat te bereiken was volgens Kuyper noodig dat de opbrengst van den arbeid in staat stelt het gezin te onderhouden; om wat af te zonderen voor Kerk, school en arme medebroeders en zusters; moet deze zoo kunnen verricht worden, dat geen inbreuk wordt gemaakt op de eischen van hygiëne, veiligheid, eerbaarheid en nacht- en Zondagsrust.

Maar dat niet alleen.

Die arbeid moet ook geven wat voor het levensonderhoud noodig is in tijden van ziekte, bij ongeval, invaliditeit en ouderdom.

En dat laatste niet als gunst, als gave van werkgever of Overheid, maar als recht, als uitvloeisel van het arbeidscontract.

Principieel wees Kuyper af Staatspensioenen voor den ouden arbeider.

Hij wilde den arbeidenden stand omhoog brengen, zoo dat hij zelve in staat werd gesteld in den weg van sociale verzekering zich een recht te scheppen op uitkeering. Een recht, ontstaan in den weg van getrouwe vervulling van Gods gebod: „In het zweel uws aanschijns zult ge uw brood eten“.

Zijn pleidooi in „De Gemeene Gratie“, dat het gebruik maken van het verzekeringswezen voor den Christen geoorloofd is, opende hier de mogelijkheid om wettelijke voorzieningen te treffen.

In 1901 Minister geworden heeft Dr Kuyper met grooten ijver en zeldzame krachtsinspanning gepoogd zijn christelijk sociale idealen te verwezenlijken.

In de Troonrede waarmede het Kabinet dat zijn naam droeg in 1901 optrad, werd naast de oplossing der Schoolkwestie, zoover dat binnen het raam der Grondwet mogelijk was, en herziening der Drankwet, ook genoemd: verplichte verzekering ten bate van zieken, invaliden en ouden van dagen, met bijdragen van het Rijk.

Het is D sociale ver brengen.

Maar de richt, het vaarden de plicht der drijfsleven l

Voor de arbeid van dezen tege weest.

De vrije de herzieni herziening volgde. De te Delft in bedrijfsleve

Voor on hij een per der Drankv bruik te b krachtig ge dige woelir neel, het o

Het treft Kuyper's ge Het opkom slechts als het den too was het m herstellen gevolge var verbroken hij reeds i den Arbeid

Na zijn om „De ot waarom he En nu in

In „De tingsdebatte wikkelt hij satie. Die l men tot so

In de v inzicht ten komende v grootste be de sociale

Voorzoo daartoe aat heid van

Maar he traliseerde niet voorb nadruk. E zoo zette h staatsmach en alle sou duur teloo

Geen Staa Daartegen Souvereinil haar eigen In 1880 l

reeds geop titel droeg, hij thans

Tegenove ciaal terrei aan het c het op voe Daarom n

ook een v bij het pro ook aan h organische

Hij wens waar de be worden be

Deze afz arbeiders, waarin beic zouden zijr

te benoem Kuyper ze zien toebe

Hunner ter behari het bedrijf organisatie-

name werd leerlingwez naar de ei vakken, en

De taak per niet a gens hem

De persc werkzaam gevormd n rechten te kring en l

De Overl zijn sancti orde tegen samenlevin

maar maat-

Het is Dr. Kuyper niet vergund geweest, deze sociale verzekeringswetten in het Staatsblad te brengen.

Maar de voorbereidende arbeid door hem verricht, het rijp maken der geesten voor het aanvaarden der verzekeringsgedachte en van den plicht der Overheid om ten dezen aan het bedrijfsleven leiding te geven is baanbrekend geweest.

Voor de ontwikkeling van het sociale leven is de arbeid van het Ministerie Kuyper, ondanks dezen tegenslag toch van groote beteekenis geweest.

De vrije christelijke school kreeg ruimte door de herziening van de Lager Onderwijswet. Een herziening van Middelbaar en Hooger onderwijs volgde. De omzetting van de Polytechnische school te Delft in een Technische Hoogeschool is voor ons bedrijfsleven van verstrekkende gevolgen geweest.

Voor onderwijzers en onderwijzeressen bracht hij een pensioenregeling tot stand. De herziening der Drankwet beoogde het kwaad van drankmisbruik te beteugelen. Het gezag werd door hem krachtig gehandhaafd, toen in 1903 een misdadige woeling, de staking van het spoorwegpersoneel, het op dat gezag had gemunt.

Het treft telkens weer, bij het bestudeeren van Kuyper's geschriften, hoe hij zijn tijd vooruit was. Het opkomende socialisme zag de sociale kwestie slechts als een broodvraag. Dat was het ook voor het den toon aangevende liberalisme. Voor Kuyper was het meer dan dat, het was voor hem een herstellen van de door God gewilde, maar tengevolge van de toepassing der revolutiebeginselen, verbroken organische gemeenschap. Daarop had hij reeds in zijn vragen om een Wetboek voor den Arbeid in 1874 gewezen.

Na zijn ministerieele periode, en na zijn reis om „De oude Wereldzee” komt hij op de zaak, waarom het ten deze ging, terug.

En nu in meer concreten vorm.

In „De Standaard” in 1910 en bij de Begrotingsdebatten in de Tweede Kamer in 1911 ontwikkelt hij zijn gedachten omtrent bedrijfsorganisatie. Die bedrijfsorganisatie is noodig om te komen tot socialen vrede.

In de voorlichting, de uiteenzetting van zijn inzicht ten aanzien van de hier aan de orde komende vraagstukken, ligt vermoedelijk wel de grootste beteekenis van Dr. Kuyper's arbeid voor de sociale verhoudingen in ons land.

Voorzover de maatschappelijke toestanden daartoe aanleiding gaven, erkende hij de bevoegdheid van den Staat om in te grijpen.

Maar het gevaar dat in een dergelijke gecentraliseerde gemeenschapsopvatting school, zag hij niet voorbij. Integendeel, daarop wees hij met nadruk. Een dergelijk optreden van den Staat, zoo zette hij opnieuw uiteen, moet leiden tot een staatsmacht, waarbij alle vrije levensontplooiing en alle soevereiniteit in eigen levenskring op den duur teloor gaat. Dat moest voorkomen worden. Geen Staatsalmacht, en geen Staatssocialisme. Daartegenover plaatste hij het christelijk beginsel: Souvereiniteit in eigen kring: De maatschappij haar eigen organen.

In 1880 had hij de lessen der Vrije Universiteit reeds geopend met een rede die deze gedachte tot titel droeg. Aan den toen opgenomen draad spon hij thans verder voort.

Tegenover hen die op maatschappelijk, op sociaal terrein alles wilden opdragen en overlaten aan het centrale gezag van den Staat, nam hij het op voor het bestaan van vrije levenskringen. Daarom naast de vrije Kerk en de vrije school ook een vrij bedrijfsleven. En hij bleef niet staan bij het propageeren van dezen wensch, maar gaf ook aan hoe dat vrije bedrijfsleven op natuurlijke, organische wijze zich zou kunnen ontwikkelen.

Hij wenschte colleges van patroons en arbeiders, waar de belangen van het bedrijf zouden kunnen worden besproken.

Deze afzonderlijke colleges, voor patroons en arbeiders, dan weer overkoepeld door Kamers, waarin beide groepen paritair vertegenwoordigd zouden zijn, onder leiding van een door de Kroon te benoemen voorzitter. Deze colleges wilde Dr. Kuyper zelfstandige verordenende bevoegdheid zien toebedeeld.

Hunner zouden alle belangen van het bedrijf ter behartiging worden toevertrouwd. Al wat in het bedrijf regeling behoeft, wilde hij aan deze organisaties ter beslissing zien onderworpen. Met name werd door hem genoemd: regeling van het leerlingwezen, de bepaling van den arbeidsduur, naar de eischen en behoeften der verschillende vakken, en dus zoo noodig verschillend.

De taak der Overheid ten deze zag Dr. Kuyper niet alleen beperkt maar zij kwam ook volgens hem in de tweede plaats.

De personen die in het maatschappelijk leven werkzaam zijn, en de kringen die zich daar hebben gevormd moeten de onderlinge verhoudingen en rechten tusschen individu en individu, tusschen kring en kring vaststellen.

De Overheid biedt daaraan steun, geeft daaraan zijn sanctie en beveiligd deze maatschappelijke orde tegen haar belagers. Op deze wijze werd de samenleving gevrijwaard voor de rampzalige ge-

volgen van het laat-maar-loopen-stelsel der liberale economie, en eveneens voor de alle vrijheid en zelfstandigheid doodende leer van Marx, die de maatschappij in boeien van den Staat wilde slaan.

In zijn strijd tegen de sociale misstanden was Kuyper uiterst fel.

Hij gebruikte menigmaal woorden die, wanneer een ander ze op de lippen had genomen, hem tot socialist hadden gestempeld. Wij denken aan zijn toornen tegen kapitalisme en mammonisme in de openingsrede van het eerste Christelijk Sociaal Congres, later uitgegeven onder den titel: „Het sociale vraagstuk en de Christelijke Religie”.

In wezen heeft echter niemand het socialisme krachtiger bestreden dan hij. Dat deed hij door enerzijds de sociale wanverhoudingen als kwaad scherp te bestrijden, anderzijds door vanuit het christelijk beginsel de middelen ter genezing aan te geven.

Tegenover het socialisme met zijn verderfelijke leer van den klassenstrijd plaatste hij aldus het ideaal: samenwerking in het bedrijfsleven, een harmonische eenheid te bereiken langs den weg der bedrijfsorganisatie. De vruchten van den menschelijken arbeid mogen, zoo betoogde hij, niet slechts aan enkelen ten deel vallen, maar aan allen die in het productie-proces samenwerken.

Kuyper heeft geworsteld om herstel van het gemeenschapsleven in overeenstemming met den eisch der Heilige Schrift.

In dien strijd heeft hij resultaat bereikt van verstrekkende beteekenis ook voor onzen tijd.

Dank zij zijn arbeid zag het christelijk volksdeel gaandeweg weer de roeping waarmede God in dat gemeenschapsleven tot ons komt. Hij opende het oog voor de gevolgen van de toepassing van verkeerde beginselen op elk levensgebied. Want dit was steeds zijn opzet: de zonde in den wortel aan te tasten. Niet het afkappen van wat wild- en woekergroei, maar in den wortel.

Met de zeldzaam rijke gaven hem door God geschonken, heeft hij gewerkt en gewoerd, gestreden en geworsteld in taale volharding en nimmer versagenden moed, voor den triumph der christelijke levensbeschouwing in de maatschappij: heeft hij opgeroepen tot het erkennen van de ordinantiën van Hem die aller Koning, aller Gebieder, aller Wetgever is. Hij heeft dat gedaan niet stuksgewijs en zonder onderling verband, maar organisatorisch en stelselmatig zooals hij met zijn universeelen blik heel dat terrein overzag.

Dr. Kuyper was democraat in hart en nieren. Dat sproot reeds voort uit zijn Calvinistische levensbeschouwing.

Maar hoe heeft hij ons christenvolk en de arbeiders in het bijzonder, het ingeprent dat er is tweërlei democratie: een valsche en een ware. Een valsche die alles gelijk wil maken. Die mis kent de onderscheidingen die God heeft gewild, ook in de verhouding tusschen de menschen onderling en uitgaande van de leer der volkssouvereiniteit, het volk scheidt in twee tegenover elkander staande, elkander meedoogenloos fel bekampende legers: bezitters en niet-bezitters.

Neen, dat is geen democratie, dat is daarvan een caricatuur, zoo heeft Dr. Kuyper geleerd.

De ware, de echte democratie, vindt haar uitgangspunt in de belijdenis van de soevereiniteit Gods, en aanvaardt de onderscheiding en variatie die God in het leven heeft gewild, maar toch zoo dat de eenheid van 't volk steeds gezien wordt en niemand uit bezit, rang of geboorte eenig

privilege heeft, noch ook uit het enkele feit dat iemand arm is, eenige aanleiding voor achteruitzetting gelegen zij.

Tegen die valsche democratie verzet hij zich, daartegen strijdt hij met inzet van alle kracht wanneer hij betoogt: „dat de Fransche revolutie „stenden en standen heeft doen verdwijnen.

„De Staat werd een mengelmoe van looze bestanddeelen, atomen van individuen, slechts door „een z.g. maatschappelijk verdrag verbonden. In „dezen materialistischen warrelkamp nu, werd het „geld almeer de eenige aantrekkingskracht die „een massa individuen vereenigen moest.

„Hieruit ontstond de ondragelijke heerschzucht „der bourgeoisie en de onduidbare tyrannie der „groote kapitalisten.

„Tegenover die overmacht van het kapitaal „stond elk arbeider afzonderlijk, uit den aard „der zaak machteloos.

„De vakorganisatie school die zwakke arbeiders „te hulp. Zij werd een tegenweer tegen de geld- „macht van het kapitaal, een tegenweer uit nood „geboren.”

Maar de toestand moet weer zoo worden dat beide partijen samen werken. Dat is ware democratie.

Hoe meer Dr. Kuyper's werken worden bestudeerd, hoe sterker men onder den indruk komt van zijn machtigen geest.

Iets daarvan en dan nog slechts voorzover het betrekking had op het sociale leven, werd in het voorgaande aangeduid.

Zelf heeft hij, aan het slot van zijn openingsrede ter inleiding van de Deputatenvergadering in 1891, de bekende Maranatharede, het doel van zijn arbeid, zijn strijden en worstelen aldus gekarakteriseerd:

„Voor mij, één doel slechts kent mijn leven,
Eén uitzicht slechts verrukt mijn ziel;
En moog mij de adem eer begeben,
Dan dat dit uitzicht mij ontviel.
't Is om in heil'ge geestverrukking
Het Ongeloof en zijn Verdrukking
Omver te stooten van den troon.
Hij die de Goliath's kon treffen,
Kan 't land van 't Ongeloof ontheffen,
Door één uit 't hart gewelden toon.”

Reformatie van het maatschappelijk leven.

De regeling van het sociale vraagstuk in christelijk-socialen zin, was voor hem beslissend voor de toekomst van ons volk. De drang tot socialen arbeid werd telkens aangevuurd. Hij wilde de ordeningen des Heeren, waar Woord en Scheping van geluigen, in 't volk zoo helder graveeren tot weer dat volk voor God zich boog.

Aan dien drang is hij tot zijn laatsten ademtucht getrouw gebleven. Nog in de Deputatenrede in 1918 gehouden, heeft hij op de vraag: „Wat nu?” er op gewezen, „dat wanneer de school- „kwestie van de baan zou zijn, de sociale kwestie „de aandacht moest hebben. Ons politiek streven „moet stuwkracht leenen aan de sociale belangen, „en omgekeerd de sociale worsteling moet verband „en samenhang zoeken met de historische ont- „wikkeling van volk en vaderland.”

In die rede gaf hij nog allerlei richtlijnen voor de toekomst.

Zoo leeft Dr. Kuyper nog onder ons, nadat hij gestorven is. Met eerbiedige bewondering en dankbare liefde bestudeeren wij zijn geestelijke erfenis en wij danken God voor wat Hij ons in dit rijkbegenadigde menschenkind gaf.

A. STAPELKAMP.

De „Loci” van Dr. A. Kuyper.

Dr. A. Kuyper heeft ons niet, zooals we van Dr. H. Bavinck mochten ontvangen, een eigen Gereformeerde Dogmatiek gegeven.

Wel zijn, en God zij gedankt voor deze rijke erfenis, door hem in zijn, later in boekvorm uitgegeven, Heraut-artikelen tal van dogmatische onderwerpen voor ons volk behandeld; wel heeft hij in *Uit het Woord*, in *Het werk van den Heiligen Geest*, in *E. Voto* en, om niet meer te noemen, in *De Gemeene Gratie* het licht der *Hellige Schrift* laten vallen op „de goddelijke waarheden” en ons met een klaarheid, welke zijn bijzonder charisma was, ingeleid in de schatten der kennis Gods, maar een wetenschappelijke, afgeronde Gereformeerde Dogmatiek heeft deze grootmeester op het erf der theologie ons niet nagelaten. Het was wel zijn vurige begeerte ons zulk een standaard-werk te schenken. In Januari 1910 schreef hij immers: „Nog altoos blijft het mijn hope, dat ik, zoo God mij het leven spaart, zelf mijn Dogmatiek zal kunnen uitgeven”¹⁾, maar deze hope is helaas niet vervuld. In de laatste jaren van zijn leven is hem niet het voorrecht gegund dit plan ten uitvoer te brengen, en in de breede rij van de door hem uitgegeven

boeken en geschriften missen wij zulk een standaard-werk, dat zeer zeker een kroon zou geweest zijn op zijn rijken dogmatischen arbeid.

Maar... dit gemis is niet on-vergoed gebleven. Wij bezitten, zij het dan niet van Kuypers eigen hand, zijn uiteenzetting van de geopenbaarde waarheid Gods.

Door enkele studenten zijn namelijk tijdens het hoopleeraarschap van Kuyper aan de Vrije Universiteit, reeds in de negentiger jaren, — en dat met toestemming van hun leermeester, — de dictaten, welke hij op zijn colleges Dogmatiek gaf, voor den druk verzorgd en uitgegeven, welke uitgave vooral ten doel had, Kuypers leerlingen te gerieven, voor wie het niet doenlijk was al de dictaten van vroegere jaren over te nemen. Deze uitgave werd echter niet in den handel gebracht. Dit was uit den aard der zaak niet wel mogelijk, omdat wat uitgegeven werd niet door Dr. Kuyper zelf bewerkte was; hij kon voor alles wat in deze dictaten werd afgedrukt niet instaan, „als gaf het in alles zijn gevoelen weer”; het waren de door zijn discipelen gemaakte aantekeningen, welke op deze wijze „het licht zagen”, en daarom werd ook ieder exemplaar op naam afgegeven, om te voorkomen, dat van deze dictaten publiek een niet geoorloofd gebruik zou gemaakt worden. Zoo bezitten wij dan de onder ons bekende Loci,

¹⁾ In zijn Voorwoord bij de „Tweede Druk” van zijn *College-Dictaten*.